

INFORMACJE*

1. KATEDRA HISTORII BIZANCJUM W KUL

Dnia 27 lutego 2004 r. Senat Akademicki KUL w głosowaniu jawnym jednoznacznie wyraził zgodę na utworzenie z dniem 1 października 2004 Katedry Historii Bizancjum w ramach Instytutu Historii na Wydziale Nauk Humanistycznych, a jej kierownictwo powierzył dr hab. Piotrowi Kochankowi; katedra ta została powołana na wniosek tejże Rady Wydziału 18 lutego 2004 roku. Choć katedra jako taka dziś zaledwie raczkuje, to jednak *de facto* historia badań bizantynologicznych w KUL jest na wielu płaszczyznach znacznie dłuższa; zainteresowanie tą problematyką istnieje w nim od wielu dziesiątków lat i da się usystematyzować w sześć podstawowych linii:

1. Problematyką bizantynologiczną w aspekcie teologiczno-historycznym zajmowali się i czynią to nadal badacze związani z Wydziałem Teologii. W ramach tego wydziału istnieją przynajmniej trzy katedry, którym bliska jest refleksja nad dziejami Wschodniego Cesarstwa. Są to: Katedra Patrologii Greckiej kierowana przez ks. prof. dr hab. Franciszka Drączkowskiego¹, Katedra Historii Kościoła w Starożytności Chrześcijańskiej kierowana obecnie przez ks. dr hab. Mariusza Szrama² oraz Katedra Historii Rodziny Chrześcijańskiej, którą prowadzi ks. prof. dr hab. Stanisław Longosz. Organizacyjnie dwie pierwsze katedry wchodzą w skład Instytutu Historii Kościoła, podczas gdy trzecia stanowi część składową Instytutu Nauk o Rodzinie. Przynależność tych katedr do wspomnianych instytutów decyduje o profilu i zakresie ich zainteresowań sprawami Bizancjum.

Tradycja bizantynologiczna ma jednak na Wydziale Teologii KUL znacznie starszy rodowód. Sięga ona bowiem roku 1967, kiedy to na kierownika Katedry Patrologii powołano o. dr hab. Jana M. Szymusiaka SJ (1920-1987), który w tym charakterze pracował w KUL do końca roku akademickiego 1970/1971³, zajmując

* *Informacje* poza jednostkami podpisanymi opracował w całości ks. Stanisław Longosz.

¹ Por. F. Drączkowski – P. Szczur, *Wkład Katedr Patrologii KUL w przybliżanie nauki Ojców Kościoła*, VoxP 19 (1999) t. 36-37, 39-51.

² Por. S. Koczwarą, *Katedra Historii Kościoła w Starożytności KUL*, VoxP 19 (1999) t. 36-37, 61-64.

³ Por. S. Longosz, *Jan Maria Szymusiak SJ (1920-1987). Calendarium vitae*, VoxP 9 (1989) z. 16, 9-13.

się głównie greckimi Ojcami Kościoła. Był on m.in. autorem opublikowanej w serii *Sources Chrétiennes* (SCh 56) krytycznej edycji dwóch apologii św. Atanazego; w roku 1987 wyszło drugie ich wydanie (SCh 56bis). Wiele uwagi poświęcił on również Grzegorzowi z Nazjanzu, na którego temat napisał obszerną monografię⁴. Praca ta stała się podstawą jego przewodu habilitacyjnego na Wydziale Teologii KUL w czerwcu 1965 roku. Był on nie tylko kierownikiem Katedry Patrologii⁵, ale również głównym redaktorem pierwszego w Polsce *Słownika wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa* (1971) oraz współzałożycielem i pierwszym kierownikiem Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL (1969)⁶. Innym wybitnym prekursorem tradycji bizantynologicznej na tymże wydziale był o. Andrzej Bober SJ (1917-1986), który po wyjeździe z Polski o. Jana M. Szymusiaka kierował w latach 1971-1982 Katedrą Patrologii w Instytucie Historii Kościoła⁷. Pisząc na temat zainteresowań bizantynologicznych w ramach Wydziału Teologii nie wolno też zapominać o Instytucie Ekumenicznym, bo nie można mówić o ekumenizmie wschodnim bez prowadzenia badań nad historią i teologią Bizancjum. We wspomnianym Instytucie działa prężnie, kierowana przez ks. prof. dr hab. Wacława Hryniewicza, Katedra Teologii Prawosławnej.

2. Również na działającym niegdyś Wydziale Prawa Kanonicznego (obecnie: Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji) w ramach Katedry Historii i Prawa Kościołów Wschodnich (obecnie: Katedra Prawa Katolickich Kościołów Wschodnich na Sekcji Prawa Kanonicznego) prawnymi aspektami kultury bizantyjskiej zajmował się przez pewien czas jej ówczesny kierownik ks. prof. dr hab. Edmund Przekop (1937-1999)⁸.

3. W ramach Wydziału Nauk Humanistycznych tematyka bizantynologiczna jest przedmiotem żywej refleksji naukowej przynajmniej w trzech jednostkach badawczych: w Instytucie Filologii Klasycznej, w Instytucie Historii Sztuki oraz w Instytucie Historii. Pierwszy z wymienionych instytutów podejmuje niekiedy również problematykę bizantynologiczną w aspekcie filologiczno-historycznym⁹; zapoczątk-

⁴ Por. J.M. Szymusiak, *Grzegorz Teolog. U źródeł chrześcijańskiej myśli IV wieku*, Poznań 1965.

⁵ Jeśli chodzi o bibliografię J.M. Szymusiaka, por. Cz. Mazur (uzupełnili S. Longosz i S. Głowa), *Wykaz drukowanych prac J. M. Szymusiaka SJ*, VoxP 9 (1989) z. 16, 23-32; W. Eborowicz, *Jan Maria Szymusiak SJ jako patrolog*, VoxP 9 (1989) z. 16, 37-41; Drączkowski – Szczur, *Wkład Katedr Patrologii*, s. 41-42.

⁶ Por. S. Longosz, *Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL*, VoxP 19 (1999) t. 36-37, 21-38.

⁷ Por. S. Longosz, *O. Andrzej Bober SJ*, VoxP 4 (1984) z. 6-7, 9-17; tenże, *Ojciec Bober jako filolog i patrolog (1917-1986)*, VoxP 6 (1986) z. 10, 395-410. Pełną bibliografię prac o. Andrzeja Bobera opracował S. Longosz, *Wykaz drukowanych prac o. Andrzeja Bobera*, VoxP 4 (1984) z. 6-7, 21-39.

⁸ Por. E. Przekop, *Wschodnie patriarchaty starożytne (IV-X wiek)*, Warszawa 1984; tenże, *Rzym-Konstantynopol: na drogach podziału i jedności*, Olsztyn 1987.

⁹ Jeśli chodzi o dokonania Instytutu Filologii Klasycznej w zakresie propagowania studiów nad wczesnochrześcijańską literaturą grecką i łacińską, por. H. Wójtowicz, *Sekcja Filologii Klasycznej*, VoxP 9 (1989) z. 16, 369-374; tenże, *Zasługi Filologii Klasycznej KUL w propagowaniu*

kował ją już w latach 1947-1953 prof. Marian Plezia (1917-1996)¹⁰, a kontynuowała i pogłębiała prof. Leokadia Małunowiczówna (1910-1980)¹¹, poświęcając wiele uwagi dziełom greckich Ojców Kościoła: Bazylemu z Cezarei, Grzegorzowi z Nazjanzu, Grzegorzowi z Nyssy oraz Janowi Chryzostomowi. Była też ona, obok o. J.M. Szymusiaka, współzałożycielką Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim. Dr Józef Kuranc (1904-1989) zajmował się kwestiami dotyczącymi dyplomacji i historiografii wczesnobizantyńskiej ze szczególnym uwzględnieniem Priskosa z Panion. Autor ten analizował również kwestie historiograficzne związane z osobą cesarza Juliana Apostaty¹². Emerytowany dziś ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz prowadził swego czasu owocne badania nad dziełami Nonnosa z Panopolis (*Dionysiaka* i *Parafrasis*)¹³. Obecnie w ramach instytutu działa Katedra Języka i Literatury Greckiej Późnego Antyku, kierowana przez ks. prof. dr hab. Remigiusza Popowskiego SDB. Jednym z jej podstawowych obszarów badań jest okres schyłku zjednoczonego Cesarstwa Rzymskiego i początki Cesarstwa Bizantyjskiego. W ramach tej katedry problematyką bizantynologiczną (Bazyli Wielki) zajmuje się przede wszystkim dr Ewa Osek¹⁴. Podkreślić należy również, że studium filologii klasycznej jako takiej jest przy trwającym już kilka dziesięcioleci kryzysie znajomości języków klasycznych warunkiem nieodzownym dla głębszego poznania tej epoki. Można bez cienia przesady powiedzieć, że czym dla nauk ścisłych jest matematyka, tym dla humanistyki jest filologia klasyczna. Świadomość tego faktu jest wyraźnie dostrzegalna w sferze kształcenia przyszłych kadr w zakresie badań nad Antykiem Chrześcijańskim w KUL.

4. Zagadnieniami sztuki wczesnochrześcijańskiej, z uwzględnieniem szeroko rozumianej sztuki bizantyjskiej zajmowała się do niedawna prof. Barbara Filarska¹⁵, kierownik Katedry Historii Sztuki Starożytnej w Instytucie Historii Sztuki KUL w latach 1969-1992. Profil badawczy katedry został poszerzony na początku lat 70-tych o kwestie związane ze sztuką wczesnochrześcijańską. Boddźcem do podjęcia tej problematyki było założenie w roku 1969 przez o. J. M. Szymusiaka i prof. L. Małunowiczówną wspomnianego wyżej Międzywydziałowego Zakładu Badań

literatury wczesnochrześcijańskiej, VoxP 19 (1999) t. 36-37, 53-59; W. Ceran, *Historia i bibliografia rozumowana bizantynologii polskiej (1800-1998)*, Byzantina Lodiensia VI, Łódź 2001, t. 1, s. 30-31.

¹⁰ Por. H. Wójtowicz, *Marian Plezia (1917-1996) badacz antyku chrześcijańskiego*, VoxP 17 (1997) z. 32-33, 625-627.

¹¹ Por. S. Longosz, *Prof. dr Leokadia Małunowiczówna – niez mordowany propagator antyku chrześcijańskiego w Polsce*, w: *Chrześcijaństwo*, red. B. Bejze, t. 13, Warszawa 1984, 308-318. Jeśli chodzi o pełną listę publikacji tej autorki, por. M. Kaczmarkowski, *Bibliografia prac Leokadii Małunowiczówny (7 VII 1910 – IV 1980)*, RH 27 (1979 [wyd. 1981]), z. 3, 5-10; por. też K. Stawicka, *Rys biograficzny Leokadii Małunowiczówny*, w: *Chrześcijaństwo*, t. 13, 268-272.

¹² Por. A. Eckmann, *Józef Kuranc (1904-1989)*, VoxP 9 (1989) z. 17, 1014-1017 (wraz z jego bibliografią).

¹³ Por. H. Wójtowicz, *Studia nad Nonnosem*, Lublin 1980. Recenzję tej pracy pióra ks. prof. A. Eckmanna zob. VoxP 1 (1981) z. 1, 72-77.

¹⁴ Por. Wójtowicz, *Zastugi Filologii Klasycznej KUL*, s. 57 i 58.

¹⁵ Por. E. Tatar-Próchniak, *Profesor Barbara Filarska*, VoxP 11-12 (1991-1992) z. 20-23, 9-15; też, *Wykaz drukowanych prac prof. Barbary Filarskiej*, VoxP 11-12 (1991-1992) z. 20-23, 16-19.

nad Antykiem Chrześcijańskim. W roku 1995 katedra ta zmieniła swą nazwę na: Katedra Historii Sztuki Starożytnej i Wczesnochrześcijańskiej, która lepiej oddaje zakres prowadzonych w niej badań. Aktualnie kierująca tą katedrą prof. dr hab. Bożena Iwaszkiewicz-Wronikowska rozwija twórczo koncepcje swej poprzedniczki. Najlepszym tego przykładem są organizowane przez katedrę „Sympozja Kazimierskie”, poświęcone kulturze świata późnego antyku i wczesnego chrześcijaństwa, gdzie tematyka bizantynologiczna zajmuje poczesne miejsce. Problematyką tą zajmują się również w tym Instytucie dr Daniel Próchniak (architektura wczesnochrześcijańskiej Armenii) – współorganizator „Sympozjów Kazimierskich” oraz dr Andrzej Frejlich. W ten sposób kierunek badań zainicjowany w latach 70-tych minionego wieku przez prof. B. Filarską jest z powodzeniem kontynuowany¹⁶.

5. Trzecim wreszcie miejscem w którym w ramach Wydziału Nauk Humanistycznych KUL jest podejmowana tematyka dziejów Bizancjum to Katedra Historii Starożytnej w Instytucie Historii. Jej wieloletni kierownik prof. Edward Zwolski (1932-1997)¹⁷ wielokrotnie nawiązywał w swych badaniach do problematyki bizantynologicznej. W tym kontekście należy rozpatrywać jego przekład angielskiej pracy *Bizancjum. Wstęp do cywilizacji wschodniorzymskiej* autorstwa Normana Baynesa i Henry’ego S.L.B. Mossa (Warszawa 1964) oraz jego przekład i studium *Getica* Jordanesa¹⁸. Poprzez głęboko interdyscyplinarne podejście do analizowanych zagadnień E. Zwolski posiadał rzadki i niezwykle cenny w dydaktyce uniwersyteckiej dar przyciągania i inspirowania słuchaczy. Te cechy jego osobowości sprawiały, że jego myśli, którymi dzielił się ze swym audytorium, zapadały w pamięć słuchaczy i z biegiem czasu przynosiły plon. Dociekaniom na temat genezy kultury bizantyńsko-słowiańskiej sporo miejsca w swych pracach poświęcił również prof. Jerzy Kłoczowski, *spiritus movens* wielu inicjatyw badawczych podejmowanych swego czasu w Instytucie Historii KUL.

6. Zwornikiem sklepienia jest, jak już wyżej wspomniano, powołany do istnienia w 1969 r. Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL, który niejako koordynuje prace nad starożytnością chrześcijańską, w tym również bizantyńską, prowadzone w KUL. Zakład ten erygowany staraniem o. J.M. Szymusiaka i prof. L. Małunowiczówny decyzją Senackiej Komisji ds. Nauki i Senatu Akademickiego 13 maja 1969 r. jest instytucją o charakterze naukowo-badawczym¹⁹; dziś w Zakładzie są zatrudnione zaledwie trzy osoby: ks. prof. Stanisław Longosz, dr Alicja Stępniew-

¹⁶ Por. B. Iwaszkiewicz-Wronikowska, *Archeologia chrześcijańska w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, VoxP 19 (1999) t. 36-37, 71-75.

¹⁷ Por. K. Gębura, *Pochwała szukającego mądrości. Wspomnienie o Edwardzie Zwolskim*, w: tenże, *Leipomena. Okruchy z warsztatu historyka kultury antycznej*, Siedlce 2001, 93-97. Tutaj również (s. 97-101) została zamieszczona bibliografia drukowanych prac E. Zwolskiego.

¹⁸ Por. E. Zwolski, *Kasjodor i Jordanes. Historia gocka czyli scytyjska Europa*, Lublin 1984.

¹⁹ Na temat pracy zakładu i jego osiągnięć por. A. Malinowski, *10-lecie Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim*, RTK 26 (1979) z. 4, 7-15; A. Stępniewska, *Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim (w 20-lecie działalności)*, VoxP 9 (1989) z. 16, 377-383; S. Longosz, *Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim*, w: *Księga Pamiątkowa w 75-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wkład w kulturę polską w latach 1968-1993*, red. M. Rusecki, Lublin 1994, 604-610; tenże, *Międzywydziałowy*

ska i ks. mgr. lic. Józef Figiel. Zakład ten wydaje od 1981 r. własny periodyk „Vox Patrum”, zaliczany do najwyższej punktowanych (6 punktów) przez Komitet Badań Naukowych polskich czasopism teologicznych²⁰. Na łamach tego właśnie czasopisma tematyka bizantynologiczna, jako ściśle powiązana z greckimi Ojcami Kościoła, jest stale obecna. W ten sposób periodyk uświadamia stale istnienie organicznego związku między patrologią a bizantynistyką.

Dopiero po przedstawieniu tego wielowątkowego kontekstu można pokusić się o parę słów na temat nowo utworzonej katedry. Jeśli chodzi o oficjalne odrębne placówki bizantynologiczne w Polsce, to Katedra Historii Bizancjum w KUL jest bodajże trzecią obok Łodzi i Krakowa tego typu jednostką. Swą nazwą nawiązuje do tradycji katedry utworzonej w 1935 r. w Uniwersytecie Warszawskim dla prof. Kazimierza Zakrzewskiego (1900-1941), której działalność przerwał wybuch działań wojennych w 1939 r. oraz tragiczna śmierć jej kierownika w 1941 roku. Po II wojnie światowej na gruncie tej tradycji powstał w 1957 r. w Uniwersytecie Łódzkim Zakład Historii Bizancjum: była to pierwsza tego typu placówka w powojennej Polsce. Kierowała nim przez pierwszych 13 lat uczennica prof. K. Zakrzewskiego prof. dr hab. Halina Evert-Kappesowa (1904-1985). Zakład ten, zlikwidowany w roku 1971, reaktywowano w 1992 r. z inicjatywy ucznia prof. H. Evert-Kappesowej prof. dr hab. Waldemara Cerana. W 1985 r. również w Uniwersytecie Jagiellońskim powołano Zakład Historii Bizancjum, a jego kierownictwo powierzono prof. dr hab. Maciejowi Salomonowi, nawiązując znów w ten sposób do przedwojennej tradycji. Owa zbieżność nazw, poza podkreśleniem związków z przedwojenną polską tradycją bizantynologiczną, ma jeszcze inne, dziś raczej niedoceniane znaczenie: chodzi mianowicie o to, że nazwy te są ze sobą kompatybilne, co z punktu widzenia formalnego może w przyszłości ułatwiać występowanie polskiej bizantynistyki jako takiej na szerokim forum europejskim. Nie należy również zapominać, że także w innych polskich ośrodkach działają aktualnie liczni badacze dziejów Bizancjum, których skali dokonań nie sposób przecenić²¹. Ośrodki te jednak nie posiadają oficjalnych odrębnych placówek bizantynologicznych.

Jak już wyżej napisano, nowo powstała Katedra nie rozpoczyna swego działania w próżni. Duch bowiem badań nad kulturą Bizancjum jest w KUL obecny od wielu dziesiątków lat i to na wielu płaszczyznach. Ta tradycja badawcza wyznacza niejako profil oraz zadania nowej katedry. Powstała na skrzyżowaniu „sześciu dróg” jednostka staje w ten sposób przed ogromnym wezwaniem do kontynuacji i twórczego rozwoju owej interdyscyplinarnej tradycji badawczej. Nie sposób dziś odpowiedzieć, czy z powodu wielorakich trudności katedra ta podola temu wezwaniu, choć

Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskiej KUL jako propagator myśli wczesnochrześcijańskiej w Polsce (w 30-lecie działalności), VoxP 19 (1999) t. 36-37, 21-38.

²⁰ Por. S. Longosz, „Vox Patrum” wśród najwyższej punktowanych polskich czasopism teologicznych, VoxP 19 (1999) t. 36-37, 709-710.

²¹ Jeśli chodzi o badania bizantynologiczne w Polsce, por. W. Ceran, *Powstanie i rozwój bizantynologii na świecie i w Polsce*, w: tegoż, *Historia i bibliografia rozumowana*, t. 1, s. 5-58 (szczególnie s. 25-58); tenże, *Omówienie stanu badań bizantynologicznych w Polsce oraz perspektywy rozwoju kadry naukowej (1999-2002)*, „Meander” 58 (2003) 171-181

wielu badaczy KUL i Redakcja „Vox Patrum” deklaruje z nią współpracę. Zawsze jednak warto podjąć próbę: *Quid vesper ferat, incertum est.*

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

2. NOWE POLSKIE CZASOPISMO PATRYSTYCZNE

Pojawienie się nowego czasopisma patrystycznego na polskim rynku wydawniczym należy powitać z radością, bo podkreśla się znaczenie studiów z tego zakresu teologii dla dokonanego i dokonującego się wysiłku wsłuchiwania się w słowo Boże za pomocą wypracowanych metod naukowych i refleksyjnego rozwijania osiągnięć własnych i osób, które nas poprzedziły; tego rodzaju wysiłkiem i refleksją jest teologia.

Pierwszy numer periodyku „Teologia Patrystyczna”, który ukazał się pod redakcją ks. prof. dra hab. Bogdana Cześza, jako osobne pismo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, przyjmujemy także z nadzieją, że teksty patrystyczne dla teologów, jak i studentów teologii, nie pozostaną jedynie punktami odniesienia lub wsparciem argumentów, lecz staną się podstawowymi źródłami ukierunkowania i inspiracji, jak tego przykład mamy w procesie odnowy teologii rozpoczętej w XIX i kontynuowanej w XX wieku²². O tej sprawie, odnosząc ją do związków patrologii/patrystyki z dogmatyką (pneumatologią), pisze na łamach tego czasopisma jego Redaktor: „Myśl posoborowa wytyczyła nie tylko kierunki renowacji patrystyki i pneumatologii, ale także stała się swego rodzaju wspólnym mianownikiem dla obu tych dyscyplin (...). Zaryzykuję twierdzenie, że to właśnie dzięki posoborowej renowacji studiów patrystycznych pneumatologia uzyskała niezależny i właściwy status wśród traktatów teologii dogmatycznej”²³.

Prezentowany tom nosi tytuł *Święty Kościół grzesznych ludzi w refleksji starochrześcijańskich pisarzy*, co zdaje się sugerować, że każdy kolejny będzie z założenia tematyczny. Takie rozstrzygnięcie wydaje się słuszne, bo wówczas pismo staje się niezwykle pomocne tak dla studiów, jak i praktyki duszpasterskiej. Tego rodzaju praktyka – jak wiemy – charakteryzuje większość renomowanych czasopism teologicznych.

Skoro takie miałyby być założenia Redaktora, to należałoby wprowadzić pewien ład w prezentację treści (*Spis treści*) poprzez zaznaczenie odpowiednich działów mieszczących opracowania, które składają się na przedstawienie podjętego tematu, następnie tekstów luźno- lub w ogóle z nim nie związanych, działu tłumaczeń, sprawozdań i recenzji. Skazą tego numeru jest brak prezentacji tomu, a więc jego założeń programowych, ustalenia miejsca na rynku czytelniczym, celów wynikających z przyjętych lub założonych działań, mających je zrealizować. Tego nie ma, co

²² Por. R. Winling, *Teologia współczesna 1945-1980*, Kraków 1990, 73-75.

²³ B. Cześz, *Wpływ odnowy studiów patrystycznych na pneumatologię posoborową*, „Teologia Patrystyczna” 1 (2004) 75. Na marginesie zwracam uwagę na znaczenie refleksji patrystycznej dla integralnego przedstawienia pneumatologii w całokształcie dyskursu teologicznego (*Duch, który jednoczy. Zarys pneumatologii*. Praca zbiorowa pod red. M. Marczewskiego, Lublin 1998) lub traktatu o Trójcy Świętej (Winling, jw. s. 395-396).